

УДК 005.21:005.52:005.96

DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-844X/2026-1-7>**Франчук Василь Іванович**

доктор економічних наук, професор,
старший науковий співробітник НДІ OSINT-технологій
та безпекової аналітики,
Львівський державний університет внутрішніх справ
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5305-3286>

Мельник Степан Іванович

доктор економічних наук, професор,
заступник декана факультету № 2
з освітньої та науково-дослідної діяльності,
Львівський державний університет внутрішніх справ
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3782-5973>

Гобела Володимир Володимирович

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та економічної безпеки,
Львівський державний університет внутрішніх справ
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7438-2329>

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ: БЕЗПЕКОВИЙ ТА УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТИ

Анотація. В статті проведено аналіз та запропоновано визначення терміну «розвиток соціально-економічної системи», під яким розуміється процес спрямованих, закономірних, незворотних змін, які забезпечують перехід системи в якісно інший стан для задоволення відповідних внутрішніх і зовнішніх інтересів. Розроблено концентричну модель структури терміну «розвиток соціально-економічної системи», з якої видно, що основною його суттю та інструментом процесу змін є єдність руйнування того, що заважає, обмежує тощо, та створення іншого, що буде покращувати, додавати. Обґрунтовано, що для розвитку соціально-економічної системи властива єдність трьох основних її характеристик: спрямованість, закономірність, незворотність змін. Зазначено, що розвиток є внутрішньою характеристикою та спрямуванням завдань і заходів, які виконуються для забезпечення процесу змін у соціально-економічній системі. Аргументовано, що перешкодою розвитку соціально-економічної системи можуть бути різні загрози, для протидії яким вона здійснює безпекову діяльність, що містить безпекові механізми: попередження, виявлення, ліквідація загроз, а також відновлення чи відшкодування збитків. Наголошено, що розвиток і безпекова діяльність є внутрішніми структурними елементами один одного та становлять два боки одного процесу – життєдіяльності соціально-економічної системи. Їхня інтеграція в цілісний процес, завдяки якому відбуваються впорядковані, спрямовані, закономірні та незворотні зміни в соціально-економічній системі, є управлінською діяльністю. Саме шляхом виконання суб'єктами управління управлінських функцій, комунікацій, лідерства та прийняття управлінських рішень визначаються і проводяться необхідні зміни, їх захист від загроз та інтеграція відповідних видів діяльності в єдиний цілісний процес задля переведення системи в якісно новий інший стан. Розроблено модель структури впливу управлінської та безпекової діяльності на розвиток соціально-економічної системи, взаємозв'язків між ними, яка відображає основний її зміст та розуміння механізмів.

Ключові слова: розвиток, соціально-економічна система, безпека, управління, загрози, безпекова діяльність, управлінська діяльність, безпекові механізми.

Franchuk Vasyly, Melnyk Stepan, Hobela Volodymyr
Lviv State University of Internal Affairs

DEVELOPMENT OF THE SOCIO-ECONOMIC SYSTEM: SECURITY AND MANAGEMENT ASPECTS

Abstract. *The article analyzes and proposes a definition of the term “development of a socio-economic system,” which is understood as a process of purposeful, regular, and irreversible changes that ensure the transition of the system to a qualitatively different state in order to satisfy relevant internal and external interests. A concentric model of the structure of the concept “development of a socio-economic system” is developed, demonstrating that its essence and instrument of change is the unity of destruction of elements that hinder or limit development and the creation of new elements that improve and enhance the system. It is substantiated that the development of a socio-economic system is characterised by the unity of three main features: directionality, regularity, and irreversibility of changes. It is emphasised that development represents an internal characteristic and orientation of tasks and measures implemented to ensure the process of transformations in the socio-economic system. It is argued that various threats may hinder the development of a socio-economic system, and to counter them, the system performs security activities that include such security mechanisms as prevention, detection, elimination of threats, as well as recovery and compensation for losses. It is emphasised that development and security activities are internal structural elements of each other and represent two sides of a single process – the functioning of a socio-economic system. Their integration into a holistic process, which ensures ordered, purposeful, regular, and irreversible changes in the socio-economic system, is defined as a management activity. Through the implementation of managerial functions, communication, leadership, and decision-making by management actors, the necessary changes are determined and implemented, protected from threats, and integrated into a unified process aimed at transitioning the system to a qualitatively new state. A structural model of the influence of managerial and security activities on the development of a socio-economic system and their interconnections is developed, reflecting the core content of the concept and providing an understanding of the mechanisms of such influence.*

Keywords: *development, socio-economic system, security, management, threats, security activity, managerial activity, security mechanisms.*

Вступ. Для забезпечення життєдіяльності людини у суспільстві функціонує багато різних утворень: організації, підприємства, клуби, асоціації, держава тощо. Їх можна об'єднати одним терміном – соціально-економічна система. У наукових джерелах є багато різних визначень поняття «система». Проте найзмістовнішим, на нашу думку, означенням терміну «система», яке розкриває його сутність, є означення, запропоноване Д. Меддовз: «система – набір елементів чи частин, який узгоджено, впорядковано за певною схемою чи структурою, яка відображає типовий ряд видів поведінки, що його зазвичай класифікують як її «функцію» чи «мету» [13]. На думку Д. Меддовз: «система має містити три види речей: елементи, взаємозв'язки та функцію або ж мету» [13]. З таким підходом можна в основному погодитися, але разом з тим потрібно зазначити, що система буде стійкою та життєздатною лише тоді, коли матиме власні властивості, відмінні від влас-

тивостей її елементів, та буде цілісним утворенням. З огляду на наведене у даному дослідженні під соціально-економічною системою розуміється – організоване утворення, що складається з елементів, які впорядковано за певною структурою, зв'язками і відносинами між собою, створюючи цілісний організм, що має властивості відмінні від властивостей його елементів та виконує типові функції.

Життєдіяльність будь-якої системи забезпечується виконанням корінних функцій: розвитку, безпеки та управління. [18]. Довговічність життєдіяльності соціально-економічної системи найперше залежить від її функції розвитку. Аналіз наукових джерел [1–12; 14; 15] показав, що є різні підходи і погляди на розуміння терміну «розвиток». Серед них є такі, що практично не розкривають його сутності, зокрема, під розвитком розуміються «зміни, які відбуваються в різних темпах, з метою отримання максимального результату діяльності підприємства» [19]. Переважна біль-

шість авторів розглядає розвиток як зміни, внаслідок чого відбувається перехід від простого до складного, від нижчого до вищого тощо. Наприклад, Р. Дяків вважає, що розвиток – це процес руху від нижчого до вищого (до більших досягнень), в результаті чого відбувається зміна якості предмета, явища, діяльності, перехід до більш нового, прогресивного [9]. С. Дунда під розвитком розуміє зміни процесу або явища від простого до складнішого [8]. О. Заїка розглядає розвиток підприємства як незворотний процес, що забезпечує керовані чи випадкові переходи від одного неповторного стану до іншого через процес змін [11], а у науковій статті [1] автори трактують розвиток як здатність системи адаптуватися до зовнішніх змін та зберігати функціональність.

Поряд з такими спрощеними визначеннями терміну «розвиток» є й такі, що глибше розкривають його зміст і внутрішні механізми. Зокрема, Я. Борисенко «розвиток» розглядає як «процес постійної зміни соціально-економічної системи та набуття нею нових якісних властивостей, що передбачає циклічне відтворення її постійної схеми функцій, зокрема для зміни цільової ефективності функціонування, і триває протягом усього життєвого циклу заради задоволення внутрішніх потреб системи або потреб елементів її зовнішнього середовища [5], а в Енциклопедії сучасної України розвиток трактується як не зворотні, направлені та закономірні зміни економічної системи суспільства [10]. З цих визначень видно, що розвиток – це насамперед процес змін, а процес – це впорядкованість дій, а не просто зміни, серед яких можуть бути й хаотичні. При цьому ці зміни мають бути незворотними, направленими та закономірними.

Практична реалізація змін відбувається через застосування методів та інструментів управління змінами, які є основою механізму управління розвитком підприємства. Застосування комбінації підходів до управління змінами, системи методів та інструментів управління змінами з урахуванням поточного стану стійкості функціонування і розвитку окремого підприємства дасть змогу здійснити ефективний перехід підприємства від менш стійкого

стану до більш стійкого в умовах змінного зовнішнього середовища підприємства, отже, розвиватися. [12]. Із наведеного видно, що на розвиток реально має вплив управління, без якого жодних змін не відбудеться. Переважна більшість науковців, серед яких й С. Стеців розглядають управління розвитком як управління змінами, а саме: «управління змінами – це процес послідовної реалізації етапів (функцій) ініціювання, планування, організування, мотивування, контролювання та впровадження змін, зумовлений тиском факторів зовнішнього та внутрішнього середовища» [17].

Розглядаючи управлінський вплив на розвиток соціально-економічної системи, варто відзначити, що у наукових джерелах мають місце різні наукові підходи: ситуаційний [15], процесний [6] та системний [12].

Отже, з наведеного видно, що питанням розвитку соціально-економічних систем та управлінню цим процесом у наукових дослідженнях приділяється багато уваги, пропонуються різні підходи, етапи, моделі тощо. Проте залишаються недослідженими питання внутрішньої структури категорії «розвиток», його механізмів, тобто не до кінця є зрозумілим, як і завдяки чому цей розвиток відбувається, і як саме усуваються загрози, які йому перешкоджають, та як саме відбувається управління ним. У зв'язку з цим основною метою даної статті є формування та обґрунтування теоретичної моделі розвитку соціально-економічної системи, яка б охоплювала її зміст та структурно-системні зв'язки з безпековою та управлінською діяльністю. Отримання таких знань та використання їх в практичній діяльності дозволить ефективніше здійснювати розвиток соціально-економічної системи.

Матеріали та методи. Під час дослідження використовувався комплекс наукових методів, з-поміж яких основними були: 1) контент-аналіз та порівняльний аналіз термінів: «система», «соціальна система», «розвиток», «управління розвитком», що дозволило виокремити певні підходи до їх визначення, зрозуміти їх сутність, спрямованість та відмінності; 2) системний підхід та

метод конструювання змісту таких понять, як: «соціально-економічна система», «розвиток соціально-економічної системи», «безпекова діяльність», «управління розвитком соціально-економічної системи». Комбінація цих методів дозволила сформулювати зміст кожного поняття, з одного боку, а з іншого – забезпечити єдиний підхід до розуміння сутності кожного з них та зв'язати їх між собою, надаючи форми цілісності. 3) моделювання, за результатами якого сформовано концентричну модель структури терміну «розвиток соціально-економічної системи» та модель структури впливу функцій безпеки та управління на функцію розвитку та взаємозв'язків між ними. 4) узагальнення, за результатами якого сформовано власні позиції авторів щодо поглядів інших вчених на проблематику, що досліджувалася, та загальні висновки.

У статті також використовувалися результати власних аналітичних досліджень, тематичні наукові публікації та власні авторські розроблення.

Результати. Аналіз наукових джерел показав, що розвиток відбувається шляхом змін. Проте ці зміни повинні мати характер процесу постійної зміни [5]. Своєю чергою, процес змін передбачає й їх впорядкованість, яка має відбуватися з урахуванням відповідних внутрішніх та зовнішніх інтересів, задоволення яких важливе для соціально-економічної системи. Крім того, для розвитку характерна наявність двох основних пов'язаних між собою відповідних властивостей, завдяки яким він і відбувається в соціально-економічній системі. Найперше, це властивість єдності протилежностей, суть якої зводиться до руйнування та створення. Підтвердженням наявності такої властивості «розвитку» є думка авторів: «розвиток пов'язаний з виникненням, трансформацією або зникненням елементів і зв'язків, що триває від створення до припинення функціонування системи, тобто, протягом усього її життєвого циклу для задоволення власних потреб та потреб інших.» [5]; Розвиток виникає в результаті протиріч, боротьби нового і старого, боротьби «суперечливих, взаємовиключних,

протилежних тенденцій», властивих об'єктам «природи», їхнього подолання, перетворення на нові протиріччя [16]. «У рамках процесу управління розвитком підприємства виконуються два комплексних завдання: 1) усунення диспропорцій, що виникають у відхиленнях від запланованої поведінки підприємства в просторі та часі; 2) створення диспропорцій (протиріч) як джерел подальшого поступального розвитку підприємства [14].

Мова йде про те, що під час розвитку обов'язково потрібно прибрати те, що заважає, обмежує тощо, і запроваджувати інше, що буде додавати. Саме ця властивість розвитку – єдність руйнування та створення – є основною його суттю та інструментом процесу змін.

Наступною властивістю розвитку соціально-економічної системи є властивість єдності основних характеристик (ознак): *спрямованість, закономірність, незворотність*. Інакше ті чи інші зміни можна відносити до категорії розвитку лише за умови, що для них будуть властивими одночасно всі три зазначені характеристики, які одночасно й виступають ознаками розвитку. Сутність триєдиної властивості розвитку соціально-економічної системи полягає у наступному: 1) *спрямованість* – наявність взаємопов'язаної траєкторії змін; 2) *закономірність* – обов'язковість настання змін як наслідок досягнення попереднього результату: відповідного стану; завершення визначеного алгоритму дій тощо; 3) *незворотність* – відсутність зворотного впливу змін, що відбулися, на відтворення функцій системи, тобто не повернення їх до попереднього стану.

Саме проявом цієї триєдиної властивості розвитку соціально-економічної системи й відрізняється від інших змін, що в ній відбуваються.

В цілому розвиток відбувається наступним чином: внаслідок впорядкованої діяльності, спрямованої на руйнування того, що гальмує і на створення того, що додає прогресу відбуваються спрямовані, закономірні та незворотні зміни, які забезпечують перехід соціально-економічної системи в якісно інший стан для

задоволення відповідних внутрішніх і зовнішніх інтересів. Структуру розвитку у вигляді концентричної моделі подано на рис. 1.

Отже, *розвиток соціально-економічної системи* – це процес спрямованих, закономірних, незворотних змін, які забезпечують перехід системи в якісно інший стан для задоволення відповідних внутрішніх і зовнішніх інтересів.

З наведеного цілком зрозуміло, що розвиток – це не окрема діяльність, а внутрішня характеристика та спрямування тих чи інших завдань, заходів у межах відповідних видів діяльності, які виконуються для забезпечення процесу змін у соціально-економічній системі. При цьому вектор цих змін чітко спрямовує на набуття нею нових якісних властивостей, які забезпечують результативність її життєдіяльності з урахуванням визначальних факторів: інтересів власників і працівників соціально-економічної системи, споживачів, партнерів тощо, а також дій конкурентів тощо. Все залежить від виду діяльності соціально-економічної системи.

Розкриваючи сутність розвитку соціально-економічної системи, потрібно враховувати й те, що перешкодою виконанню тих чи інших завдань чи заходів, спрямованих на розвиток, можуть бути різні загрози. Зокрема, вони

можуть виникати під час руйнування того, що гальмує чи дестабілізує діяльність соціально-економічної системи, або в процесі запровадження нового, прогресивнішого для того, щоб як довше забезпечити її функціонування. Для протидії цим загрозам, як зазначалося у вступі, соціально-економічна система виконує функцію безпеки, тобто здійснює безпекову діяльність. Саме завдяки безпековій діяльності створюються умови для розвитку соціально-економічної системи шляхом зменшення руйнівної сили загроз аж до її ліквідації або відновлення процесів чи відшкодування збитків. Безпекова діяльність – це діяльність, що містить безпекові механізми: попередження, виявлення, ліквідацію загроз, а також відновлення чи відшкодування збитків та здійснюється для захисту функції розвитку соціально-економічної системи від загроз і забезпечення її життєдіяльності. *Безпекова діяльність* – це збірне загальне поняття, яке використовується для позначення її спрямування та охоплює різні види діяльності. Зазначені безпекові механізми, один чи кілька, є у багатьох видах діяльності. Зокрема, управлінська містить попереджувальні, виявляючі та ліквідаційні механізми; детективна діяльність – виявляючі та ліквідаційні механізми, правоохоронна діяльність – попереджувальні, виявляючі та ліквідаційні, а страхування – механізми відновлення чи відшкодування збитків. Залежно від виду і характеру загрози застосовуються відповідні безпекові механізми.

З огляду на зазначене, очевидно, що розвиток потребує захисту від загроз, інакше заплановані зміни в соціально-економічній системі можуть і не відбутися. Саме тому розвиток і безпекова діяльність є внутрішніми структурними елементами один одного та становлять два боки одного процесу – життєдіяльності соціально-економічної системи. Водночас це різні функції, які мають власні методи і засоби забезпечення життєдіяльності соціально-економічної системи [18].

Разом з тим інтеграція розвитку і безпекової діяльності в один процес, завдяки якому відбуваються впорядковані, спрямовані, закономірні та незворотні зміни, що забезпечують

Рис. 1. Концентрична модель структури терміну «розвиток» соціально-економічної системи

Джерело: авторська розробка

довговічність життєдіяльності соціально-економічної системи та її конкурентоспроможність є управлінська діяльність.

Подібна думка щодо ролі управління в розвитку соціально-економічної системи є й в науковій статті [5]: «розвиток – це повторюване явище, якому необхідне управління для забезпечення його стійкості». Теза про те, що розвиток має бути керованим процесом, цілком логічна, оскільки без управлінського впливу впорядковано і спрямованого процесу змін у соціально-економічній системі досягти неможливо. Саме в управлінні є відповідні механізми та можливості.

Загальновідомим є те, що управління здійснюється конкретним видом чи видами діяльності шляхом виконання загальних управлінських функцій: планування, організування, мотивування, контролю, використовуючи для цього комунікації, прийняття управлінських рішень, керівництва (лідерства). Управлінська діяльність має характер процесу, тобто впорядкованості, а саме: по кожній управлінській функції приймаються управлінські рішення на підставі відповідної інформації, яка своєю чергою є результатом комунікацій, а для посилення впливу на управлінські процеси їх суб'єкти використовують механізми лідерства. І цей процес відбувається постійно та є змістом управлінської діяльності. Управління розвитком соціально-економічної системи за змістом – це також процес, але який має характер розвитку, тобто завершальні управлінські дії передбачатимуть упорядковані і спрямовані зміни, які забезпечують її перехід в якісно новий інший стан. Отже, *управління розвитком соціально-економічної системи* – це виконання суб'єктами управління управлінських функцій, комунікацій, лідерства та прийняття управлінських рішень, спрямованих на визначення і проведення необхідних змін, їх захисту від загроз та інтеграції цих видів діяльності в єдиний цілісний процес задля переведення системи в якісно новий інший стан.

Прикладом таких управлінських рішень будуть: по функції планування – затвердження стратегічного плану розвитку та операційного плану, у якому буде закладено низку

завдань і заходів, спрямованих на досягнення якісно інших показників, які відображатимуть зміну існуючого стану; по функції організування – затвердження змін у структурі соціально-економічної системи, закріплення за підрозділами чи інституціями (на національному рівні) нових функцій, затвердження функціональних обов'язків, тощо; по функції мотивування – встановлення за досягнення відповідних показників премії, інших нагород морального характеру тощо; по функції контролю – затвердження плану перевірок, звіту про результати проведення контролю виконання запланованих завдань та заходів тощо. Для прийняття таких управлінських рішень відбувається комунікаційний процес для збору відповідної інформації між структурними підрозділами посадовцями, експертами тощо та здійснюється відповідний лідерський вплив для посилення комунікаційного процесу та прийняття управлінського рішення. Інформація про стан соціально-економічної системи та про хід виконання стратегічних і операційних планів збирається фахівцями у межах тих чи інших видів діяльності, які спрямовані на розвиток, а також безпекової діяльності, в залежності від характеру загроз. Отримана інформація використовується у комунікаційному процесі під час підготовки і прийняття оперативних та управлінських рішень у тій чи іншій діяльності для реалізації визначених завдань і заходів, спрямованих на розвиток, а також попередження, виявлення, ліквідації загроз, які є перешкодою чи гальмом, а відтак і для забезпечення розвитку соціально-економічної системи.

Структурну схему, яка відображає основний зміст та розуміння системного впливу управлінської та безпекової діяльності на розвиток соціально-економічної системи, подано на рисунку 2.

Варто наголосити на тому, що розуміння впливу функцій безпеки та управління на функцію розвитку, зв'язків між ними та використання цих знань у практичній діяльності є вкрай важливими. Їх застосування призводить до успіху. І навпаки, коли немає такого розуміння у менеджменті соціально-економічної

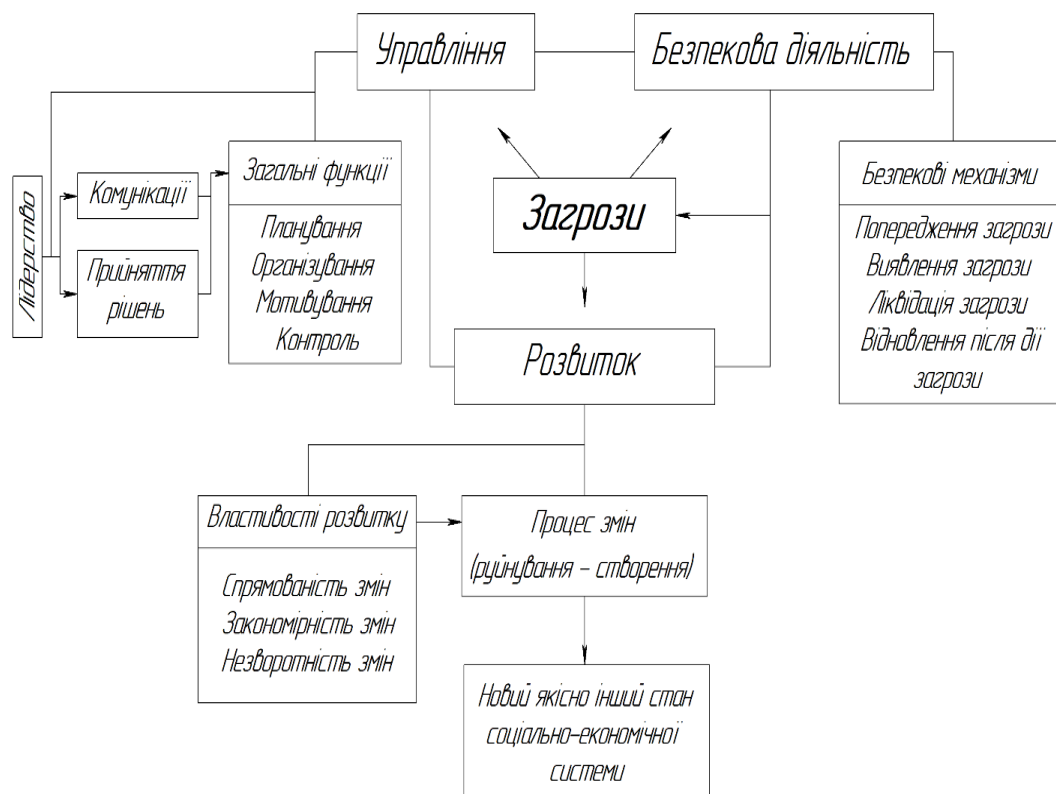

Рис. 2. Модель структури впливу безпекової та управлінської діяльності на розвиток соціально-економічної системи та зв'язків між ними

Джерело авторська розробка

системи або має місце нехтування цими знаннями, то це призводить до руйнівних наслідків. Одним із найпоказовіших таких випадків є аварія на Чорнобильській АЕС у 1986 році та на АЕС Фукусими у 2011 році, які призвели до техногенних катастроф, значних людських, екологічних та економічних втрат.

Таким чином, управління у системі взаємозв'язків між розвитком, безпековою та управлінською діяльністю є тим механізмом, який зв'язує в єдиний процес різні види діяльності, які спрямовані як на розвиток так і на безпеку, забезпечуючи цим насамперед розвиток соціально-економічної системи, а відтак довготривалу її життєдіяльність.

Висновки. Досліджуючи сутність та структуру дефініції «розвиток соціально-економічної системи», встановлено, що цей процес відбувається шляхом змін, основною суттю та інструментом яких є єдність руйнування того, що заважає, обмежує тощо, та створення іншого, що буде покращувати, додавати. Одночасно ці зміни мають бути спрямованими,

закономірними та незворотними. Тільки за таких умов соціально-економічна система в цілому чи окремі її структурні підрозділи, напрями діяльності можуть набувати якісно іншого стану. Відтак розвиток соціально-економічної системи – це процес змін, який має чітку структуру, в основі або центрі якої є єдність «руйнування та створення», своєю чергою, якому притаманна властивість єдності трьох основних його характеристик: *спрямованість, закономірність, незворотність змін*. Крім цього, розвиток не є окремим конкретним видом діяльності, а є внутрішньою характеристикою та спрямуванням завдань і заходів, які виконуються для забезпечення процесу змін у соціально-економічній системі. Проте, щоб розвиток відбувся як такий, соціально-економічна система має постійно долати перешкоди у формі різних загроз шляхом безпекової діяльності. Це об'єктивний «природний» зв'язок, тобто розвиток і безпекова діяльність є внутрішніми структурними елементами один одного та становлять два

боки одного процесу – життєдіяльності соціально-економічної системи. Їхня інтеграція в цілісний процес, завдяки якому відбуваються впорядковані, спрямовані, закономірні та незворотні зміни в соціально-економічній системі, є управлінською діяльністю. Саме шляхом управління визначаються і проводяться необхідні зміни, їх захист від загроз та інтеграція відповідних видів діяльності в єдиний цілісний процес задля переведення системи в якісно новий інший стан.

Знання, що викладені вище, про сутність та структуру дефініції «розвиток», про розвиток соціально-економічної системи та вплив на нього безпекової і управлінської діяльності, про зв'язки між ними є вкрай важливими. Нехтування ними на практиці призводить до втрат, і навпаки, їх розуміння та застосування дозволяють проводити якісні зміни, що своєю чергою забезпечують конкурентоздатність та продовжують життєвий цикл соціально-економічної системи.

Список використаних джерел:

1. Battamo A. Y., Varis O., Sun P., Yang Y., Oba B. T., Zhao L. Mapping socio-ecological resilience along the seven economic corridors of the Belt and Road Initiative. *Journal of Cleaner Production*. 2021. Vol. 308. Article 127341. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.127341>
2. Cinner J. E., Barnes M. L. Social dimensions of resilience in social-ecological systems. *One Earth*. 2019. Vol. 1, Issue 1. P. 51–56. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.oneear.2019.08.003>
3. Melgar-Melgar R. E., Hall C. A. S. Why ecological economics needs to return to its roots: The biophysical foundation of socio-economic systems. *Ecological Economics*. 2020. Vol. 169. Article 106567. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2019.106567>
4. Talubo J. P., Morse S., Saroj D. Whose resilience matters? A socio-ecological systems approach to defining and assessing disaster resilience for small islands. *Environmental Challenges*. 2022. Vol. 7. Article 100511. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.envc.2022.100511>
5. Борисенко Я. В. Термінологічний аналіз сутності поняття «розвиток» як економічної категорії. *Наукові перспективи. СЕРІЯ «Економіка»*. 2022. № 8 (26). С. 117–131.
6. Гаркуша О.Ю. Концептуальний підхід до формування механізму управління розвитком виробничого підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки*. 2014. Вип. 6. Ч. 2. С. 128–133.
7. Голобородько А. Ю. Сутність економічного розвитку підприємства. *Проблеми економіки*. 2022. № 4. С. 140–147.
8. Дунда С. П. Теоретичні підходи до визначення поняття «розвиток підприємства». URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ppei/2011_32/Dunda.pdf
9. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера / за ред. Р. Дяківа. Київ : Міжнародна економічна фундація. 2000. 704 с.
10. Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=12384
11. Заїка О. В., Ткаченко В.В. Управління розвитком підприємства. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск № 43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-55>
12. Запущляк І.Б., Зелінська Г.О. Побігун С.А. Підходи, методи та інструменти управління змінами в системі управління розвитком підприємства. *Глобальні та національні проблеми економіки. Електронне наукове фахове видання*. 2018. Вип. 23. С. 204–209. URL: <http://global-national.in.ua/archive/23-2018/41.pdf>
13. Медовз Д. Мистецтво мислити системно. Розв'язання проблем від особистого до глобального масштабу / пер. з англ. Ю. Шекет. Харків : Віват, 2025. 304 с.
14. Пащенко О.П. Стратегічне управління розвитком підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2011. № 2. Т. 2. С. 99–103.
15. Полянська А.С. Формування концепції розвитку підприємств на засадах ситуаційного управління. *Демократичне врядування*. 2012. Вип. 9 «Демократичне врядування». URL: <https://www.lvivacademy.com>
16. Сірко А. Ю. Сутність та визначення економічного розвитку підприємства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 14. С. 541–544.
17. Стеців С.Р. Сутність та етапи управління змінами на підприємстві. *Вісник Нац. ун-ту «Львів. політехніка»*. 2011. № 714. С. 155–161.
18. Франчук В. І. Теорія безпеки соціальних систем: підручник. 2-ге вид., перероб. і допов. Львів; Одеса: Фенікс, 2020. 224 с.
19. Хвостіна І. М. Механізм управління розвитком підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 1. С. 30–33.

References

1. Battamo A. Y., Varis O., Sun P., Yang Y., Oba B. T., Zhao L. (2021) Mapping socio-ecological resilience along the seven economic corridors of the Belt and Road Initiative. *Journal of Cleaner Production*, vol. 308, article 127341. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.127341>
2. Cinner J. E., Barnes M. L. (2019) Social dimensions of resilience in social-ecological systems. *One Earth*, vol. 1 (1), pp. 51–56. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.oneear.2019.08.003>
3. Melgar-Melgar R. E., Hall C. A. S. (2020) Why ecological economics needs to return to its roots: The biophysical foundation of socio-economic systems. *Ecological Economics*, vol. 169, article 106567. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2019.106567>
4. Talubo J. P., Morse S., Saroj D. (2022) Whose resilience matters? A socio-ecological systems approach to defining and assessing disaster resilience for small islands. *Environmental Challenges*, vol. 7, article 100511. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.envc.2022.100511>
5. Borysenko Ya. V. (2022) Terminologichnyi analiz sutnosti poniattia “rozvytok” yak ekonomichnoi katehorii [Terminological analysis of the essence of the concept of “development” as an economic category]. *Naukovi perspektyvy – Scientific perspectives*, no. 8(26), pp. 117–131.
6. Harkusha O. Yu. (2014) Kontseptualnyi pidkhid do formuvannia mekhanizmu upravlinnia rozvytkom vyrobnychoho pidpriemstva [Conceptual approach to formation of development management mechanism of manufacturing enterprise]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, vol. 6(2), pp. 128–133.
7. Holoborodko A. Yu. (2022) Sutnist ekonomichnoho rozvytku pidpriemstva [The essence of enterprise economic development]. *Problemy ekonomiky – Problems of economy*, no. 4, pp. 140–147.
8. Dunda S. P. Teoretychni pidkhody do vyznachennia poniattia “rozvytok pidpriemstva” [Theoretical approaches to defining the concept of enterprise development]. Available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ppei/2011_32/Dunda.pdf
9. Diakiv R. (ed.) (2000) Entsyklopediia biznesmena, ekonomista, menedzhera [Encyclopedia of businessman, economist, manager]. Kyiv: Mizhnarodna ekonomichna fundatsiia.
10. Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy [Encyclopedia of modern Ukraine]. Available at: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=12384
11. Zaika O. V., Tkachenko V. V. (2022) Upravlinnia rozvytkom pidpriemstva [Enterprise development management]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, vol. 43.
12. Zapukhliak I. B., Zelinska H. O., Pobihun S. A. (2018) Pidkhody, metody ta instrumenty upravlinnia zminamy v systemi upravlinnia rozvytkom pidpriemstva [Approaches, methods and tools of change management in enterprise development management system]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, vol. 23, pp. 204–209.
13. Meadows D. (2025) Mystetstvo myslyty systemno. Rozviazання problem vid osobystoho do hlobalnoho masshtabu [Thinking in systems: A primer]. Kharkiv: Vivat.
14. Pashchenko O. P. (2011) Stratehichne upravlinnia rozvytkom pidpriemstva [Strategic management of enterprise development]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, vol. 2(2), pp. 99–103.
15. Polianska A. S. (2012) Formuvannia kontseptsii rozvytku pidpriemstv na zasadakh sytuatsiinoho upravlinnia [Formation of enterprise development concept based on situational management]. *Demokratychnе vriaduvannia*, vol. 9.
16. Sirko A. Yu. (2016) Sutnist ta vyznachennia ekonomichnoho rozvytku pidpriemstva [Essence and definition of enterprise economic development]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, vol. 14, pp. 541–544.
17. Stetsiv S. R. (2011) Sutnist ta etapy upravlinnia zminamy na pidpriemstvi [Essence and stages of change management at enterprise]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu “Lvivska politekhnika”*, no. 714, pp. 155–161.
18. Franchuk V. I. (2020) Teoriia bezpeky sotsialnykh system [Theory of security of social systems]. Lviv–Odesa: Feniks.
19. Khvostina I. M. (2015) Mekhanizm upravlinnia rozvytkom pidpriemstva [Mechanism of enterprise development management]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 1, pp. 30–33.

Дата надходження статті: 18.03.2026

Дата прийняття статті: 08.04.2026

Дата публікації статті: 29.05.2026